

pres 300 tisíc uprchlíků. Integrace musí pokračovat. PAQ Research. 2024. URL : <https://www.paqresearch.cz/post/dva-roky-pote>.

4. Treshchov M., Munko A. Reshoring as a way of industrial breakthrough of Ukraine for sustainable development. Sustainable development of territories: challenges and opportunities: monograph / Bobrovska O. Yu., Krushelnyska T. A., Prokopenko L. L. [etc.]; ed. by O. Yu. Bobrovska. International Center for Research, Education and Training. MTÜ. Tallinn, Estonia, 2021. С. 97 – 106.

5. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL : <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

УДК 37.014

DOI: 10.31733/15-03-2024/2/417-420

Ірина ТРУБАВІНА

професор кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор педагогічних наук, професор

Тамара ВАСИЛЮК

завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, кандидат педагогічних наук, доцент

**БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ – СУТНІСТЬ
І ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ**

Питання реалізації права на освіту в умовах війни на практиці зтикається з тим, що потрібно освіту здійснювати в умовах війни з урахуванням її ризиків і небезпек для життя і здоров'я здобувачів освіти і вчителів, викладачів, персоналу закладів освіти різного рівня. Водночас питань проведення освітнього процесу в умовах війни на всій території нашої країни та постійних реальних загроз, небезпек і ризиків воєнного характеру педагогі не мають, оскільки підготовки до такої роботи не передбачено було в освітніх програмах підготовки вчителів різного освітнього рівня.

Існуюча світова практика виробила кілька підходів до вирішення проблеми безпечної та безперервної освіти в війну та мирний час [1;2;3;4;5;6]: сутність, принципи і стандарти освіти в умовах конфлікту; декларація безпеки шкіл; вихователь безпеки в закладі освіти та громаді; політика безпеки освітнього закладу: безпечний найм працівників, що передбачає їх перевірку; навчання дітей самозахисту та безпечній поведінці; інформування батьків, педагогічного персоналу та батьків щодо існуючих ризиків і небезпек, правил поведінки і подолання цих небезпек; залучення батьків та дітей до запобігання ризиків і небезпек; охорона закладів освіти від терористів та чужих осіб; кодекси безпеки освітнього закладу; стандарти і правила поведінки дітей в закладі освіти; створення умов для того, щоб можна було почути голос кожної дитини, дізнатися її проблеми і допомогти їй у їх вирішенні; створення школи, дружньої до дитини, відповідно до принципів та стандартів ЮНІСЕФ; механізм скарг в закладі освіти; демократичний стиль спілкування; тривожні валізи, рюкзачки; інформування про безпеки і поведінку, щоб її уникнути чи мінімізувати; тренінги та вебінари, семінари, фільми для персоналу закладів освіти, дітей, батьків про безпечну поведінку онлайн та офлайн; турбота про особисту безпеку і поведінку в умовах війни; розбудова системи укриттів в установах освіти, ТРЦ, установах обслуговування громадян, кімнат тощо; навчання педагогів та учнів до розбудови миру, медіації, ненасильницькому спілкуванню; підготовка педагогів та учнів до розбудови миру, медіації, на засадах педагогіки ненасильства; навчання дітей і педагогів самообороні, захисту від маніпуляцій, ситуацій торгівлі людьми, насильства, жорстокості, булінгу тощо; соціальна профілактика негативних явищ в дитячому середовищі (наркоманії, алкоголізму, паління тощо), види і рівні профілактики; створення просторів, дружніх до дитини як шлях до відволікання дітей від війни і їх успішної соціалізації; формування мислення і способу

життя, поведенці в умовах війни як в Ізраїлі; створення просторів для жінок і дівчат як запобігання і протидія насильству; акції 16 днів проти насильства та інші; запобігання порушень ментального здоров'я, впливу тривалого стресу, створення щасливого освітнього середовища для подолання наслідків стресу і пом'якшення дії психологічних травм; виявлення порушень прав дитини і створення умов для їх відновлення та реалізації та інші.

Зазначимо, що деякі з цих підходів є новими для України. Але більшість з них стосуються мирного часу і не стосуються війни. Для розуміння поняття безпечного освітнього середовища звернемося до поняття освітнього середовища, безпеки. Освітнє середовище науковці розуміють як «частину життєвого, соціального середовища людини, яка виявляється у сукупності усіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; є певним виховним простором, в якому здійснюється розвиток особистості « цюман [3, с 10]. Безпечне освітнє середовище — сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди. Таке визначення є у п.1 частини 1 статті 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту». Виникає питання про те, що це за умови та фактори, як вони впливають –позитивно чи негативно на дітей. І тоді потрібно мінімізувати чи усувати дію негативних факторів і посилювати позитивні фактори. Зазначимо, що наше законодавство не дає відповіді на те, що є цими мовами, факторами, а також ризиками, загрозами і небезпеками для дітей. Тому проблемою є тлумачення того, що є безпечним для дітей, відповідальність за життя і здоров'я яких несуть освітяне. А також чітке формулювання в нормативних документах поняття небезпек для дітей. Фізична шкода як небезпека передбачає турботу про фізичне, психічне та соціальне благополуччя дітей, моральну шкоду пов'язуємо з психологічним станом дітей, їх самооцінкою, життєвими планами та перспективами, неадекватною поведінкою, емоційними, вольовими розладами; майнову шкоду – з втратами майна дитини та її родини. Отже, маємо кілька напрямків створення безпечного освітнього середовища: 1) усунування того, що може зашкодити дитині на різних рівнях –самої дитини, її родини, мікросередовища, закладу освіти, громади, регіону, країни; 2) посилення спроможності дитини і середовища протистояти небезпекам і ризикам для дитини через соціальну профілактику, у т.ч. навчання безпечній поведінці, культурі безпеки, культурі миру, порозумінню, самозахисту тощо.

Враховуючи викладене, можемо говорити, що на особистість дитини впливають макро, мікро, мезофактори. Вони можуть бути як позитивними, так і негативними. Щодо макрофакторів – це вплив середовища країни, його умов існування (небезпека ракетних обстрілів, бойових дій, фінансова та гуманітарна криза, масове переселення людей тощо), ідеології, ЗМІ, стереотипів, моделей поведінки, традицій, культури, історії тощо. В аспекті безпечного освітнього середовища важливим видається створення умов в країні системою освіти та органами влади щодо безпеки дітей в освітньому закладі (вимог до безпеки, укриттів, навчання освітян, батьків, дітей безпечній поведінці, впровадження освіти у умовах конфлікту тощо), умов для подолання тривалого стресу внаслідок війни, задоволення базових потреб тощо. Ці умови будуть різними в залежності від регіонів, але спільні вимоги повинні бути донесені до всіх. Все, що шкодить життю і здоров'ю дітей, освітян, заборонено і ці вимоги мають бути сформульованими і відомими освітянам, дітям, батькам. Звідси соціальне виховання як первинна соціальна профілактика небезпек і ризиків, які можуть нашкодити дітям і освітянам, інформування в країні про захист в війну і допомогу людям. Також це освіта в умовах конфлікту, яка є гнучкою в регіонах і має спільні риси в цілому як підхід. Сюди ж відносимо роботу міжнародних гуманітарних організацій для допомоги в розбудові дистанційної цифрової освіти, створення цифрових освітніх центрів, видача ноутбуків і планшетів дітям для дистанційного навчання тощо.

Мезофактори – фактори громади, регіону, середовища. Це означає врахування безпекової ситуації, ризиків і небезпек регіону для конкретної установи освіти, кожної дитини. І організацію освіти з урахуванням особливостей регіону. Наприклад, громад в зоні бойових дій, можливих бойових дій тощо. Це робота ОВА і адміністрацій іншого рівня, які приймають рішення і рекомендації щодо форми організації освітнього процесу, його особливостей тощо. Сюди ж відносимо роботу благодійних та міжнародних гуманітарних організацій щодо задоволення базових потреб сімей з дітьми, які є першочерговими перед освітніми потребами. Робота в регіоні і громаді – це допомога середовища і в середовищі в адаптації до нових умов проживання, життя, формулювання нових життєвих перспектив, робота нових установ для дітей –просторів, дружніх до дитини, просторів для успішної

соціалізації дітей, інклюзивних просторів, безпечних просторів для жінок і дівчат, острівців дитинства на деокупованих територіях тощо. Тут заклади освіти стають центрами соціальної допомоги в громаді, а часто і притулками для сімей з дітьми з числа ВПО. Тут з'являються нові функції педагогів – інформаційна, соціальної допомоги, безпекова тощо. І тут доцільною є соціальна профілактика негативних явищ вже вторинна – з групами ризику. Окремо стоїть питання фізичного захисту дітей – укриттів з урахуванням особливостей регіону, захисту від терористичної загрози, радіаційної небезпеки, хімічного ураження, екологічної катастрофи тощо, що є можливим в майже кожному регіоні країни більшою чи меншою мірою. Тому заходи щодо фізичної безпеки дітей в освітній установі повинні бути централізованими в регіоні, у взаємодії з МЧС, МВС, соціальними службами тощо. Потрібна також система інформаційної гігієни, запобігання фейкам, слухам тощо. І потрібні заходи з соціальної інтеграції, формування соціальної згуртованості громад. Також сюди відносимо підготовку педагогічних працівників та керівних органів освіти до роботи в умовах війни чи миру з урахуванням вимог безпеки в регіоні, нових викликів щодо створення безпечного освітнього середовища.

Мікросередовище – це те середовище, у якому безпосередньо спілкується і живе дитина, здійснює свою освітню, ігрову діяльність. Це клас, школа, родина, друзі у дворі, в секції, а також сусіди, у т.ч. у місці тимчасового перебування. Потрібно виявлення референтної групи для дитини або пошук для дитини такої позитивної групи, усунення та мінімізація негативних впливів на дитину там, де вона проживає, особливо в МТП, оскільки скупчення людей в стресі без звичних побутових умов і коштів не сприяє позитивному погляду на світ і формулюванню позитивних життєвих планів особистості, взагалі їх появі у дитини, коли є розгублені батьки. Тут доцільною є третинна соціальна профілактика негативних явищ, насильства, жорстокості тощо. Але часто в МТП нема навіть місця окремого для дистанційного навчання дитини, куточку для освіти. І нога вчителя туди не потрапляє подивитися, в яких умовах живе і навчається дитина. Тут доцільним є вплив на батьків щодо їх життєстійкості, подолання стресу і виховання дітей в нових умовах. Доцільним є батьківський контроль за інтернетом дитини, перегляд новин не більше 20 хвилин на день, створення умов для щасливого дитинства в родині та мікросередовищі. З погляду виховання дітей важливими є національно-патріотичне виховання, громадянське і моральне виховання, запобігання негативним явищам, психологічна підтримка, допомога в адаптації дітям до нових умов життя і навчання. З батьками та дітьми доцільними є також інтеграційні заходи в громаді.

До війни педагоги розуміли безпечне освітнє середовище як «стан освітнього середовища, у якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу» [3, с. 12]. І найстрашнішою проблемою для безпеки дітей був булінг та проблеми міжособистісної взаємодії. Сьогодні є спільний ворог, спільна небезпека для кожного українця, де б він не проживав у нашій країні, національні інтереси, українські та європейські цінності, які виходять на перший план в країні, регіоні, громаді, кожному закладі освіти різного рівня. І увагу в безпечному середовищі слід приділяти саме згуртуванню і спільній діяльності в інтересах незалежності країни, що відволікає від негатива, формує єдність на спільних цінностях. Ураховуючи викладене, бачимо перспективи створення безпечного освітнього середовища в доповненні статті Закона «Про повну загальну середню освіту» ризиками і небезпеками війни, що потягне за собою нові відомчі нормативні акти, підготовку освітян до такої роботи і зміну контенту роботи з батьками і дітьми. Урахування вітчизняного і закордонного досвіду повинно бути систематизоване, методично і нормативно оформлене, доступне для освітян і керівників системи освіти.

1. Трубавіна І.М., Рибалко Л.С., Каплун С.О. «Декларація безпеки шкіл»: шляхи впровадження в систему освіти України. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2019. Вип. 52. С 69-86. URL : <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3204>.

2. Трубавіна І.М. Теоретичні основи і сутність школи, дружньої до дитини, як засіб протидії жорстокості і булінгу в закладах середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 1 (324), Ч. I. С. 117-132 URL : <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/28>.

3. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за

заг. ред. Цюман Т. П. Київ. 2018. – 56 с.

4. G. Meschko, O. Meschko, I. Trubavina Study of the Emotional Well-Being of Students in the Process of Education in the Modern School. *Journal of Intellectual Disability Diagnosis and Treatment*. 2021. Vol. 9 № 4. P. 381-389. URL : <https://www.lifescienceglobal.com/pms/index.php/jiddt/index>.

5. Trubavina I., Karaman O., Kamenova D., Stepanenko V. and Yurkiv Ya. A research on transformation of social wellbeing and life attitudes in students from the occupied territories and the demarcation line at relocated higher education institutions from the east of Ukraine. *SHS Web Conf. Second International Conference on History, Theory and Methodology of Learning (ICHTML 2021). Learning Methodology*. Volume 104, 2021. (Web of science). DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110403010>. URL : https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2021/15/shsconf_ichtml2021_03010/shsconf_ichtml2021_03010.html.

6. Trubavina I., Karaman O., Kamenova D., Stepanenko V. and Yurkiv Ya. A research on transformation of social wellbeing and life attitudes in students from the occupied territories and the demarcation line at relocated higher education institutions from the east of Ukraine. *SHS Web Conf. Second International Conference on History, Theory and Methodology of Learning (ICHTML 2021). Learning Methodology*. Volume 104, 2021. (Web of science). DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110403010>. URL : https://www.shsconferences.org/articles/shsconf/abs/2021/15/shsconf_ichtml2021_03010/shsconf_ichtml2021_03010.html.

УДК 351.862.6:363:35.078

DOI: 10.31733/15-03-2024/2/420-423

Вадим ТЮТЮНИК

начальник кафедри управління
та організації діяльності у сфері
цивільного захисту,
доктор технічних наук, професор

Олександр ЯЩЕНКО

заступник начальника кафедри
управління та організації діяльності
у сфері цивільного захисту
Національного університету
цивільного захисту України,
кандидат економічних наук, доцент

Ольга ТЮТЮНИК

доцент кафедри інформатики
та комп'ютерної техніки
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця,
кандидат технічних наук, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕРЕЖІ СИТУАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ
В УМОВАХ УВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО ЧИ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ**

Національна безпека України як інтегральне явище, охоплює політичну, економічну, державну, соціальну, інформаційну, економічну, гуманітарну, військову, цивільну, пожежну, екологічну та інші види безпеки [1].

Нормативно-правова основа функціонування системи національної безпеки України та її підсистем побудована на підставі Конституції України, законів України «Про основи національної безпеки України» «Про оборону України» «Про правовий режим воєнного стану» «Про правовий режим надзвичайного стану» «Про демократичний і цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» затверджена Указом Президента України відповідно до положень Закону України «Про основи національної безпеки України «Стратегія національної безпеки 2015 року, інших законів і нормативно-правових актів, а також на підставі визнаних Україною